

Sporun Sosyal Hareketlilik Üzerindeki Rolü¹

The Role of Sport on Social Mobility

Murat YÜKSEL²

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.811656

Öz

Bu çalışma, bir meslek olarak elit sporun, alt tabakaya mensup bireyler için hangi ölçüde yukarı doğru bir dikey hareketlilik aracı olabileceğini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Araştırma ikincil kaynakların analizine dayanarak yapılmış bir literatür çalışmasıdır. Araştırma geniş bir tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır. Serbest zamanın tarihsel süreç içerisinde uzunca bir dönem aristokratların tekelinde bulunduğu söylenebilir. Serbest zamanın en önemli kültürel pratiği olan spor da çoğunlukla elitlerin katıldığı bir faaliyet olarak kabul edilmiştir. Ancak bir sportif pratik orta ve alt tabakaya doğru yayıldıkça, toplumun büyük bir kesiminin bu spor dallarına ilgi gösterdiği ve zaman içerisinde bu sportif pratiklerin maddi imkân ve statüyü de beraberinde getirerek popüler hale geldiği söylenebilir. Özellikle de günümüzde elit sporun, kitle iletişim araçlarının da etkisiyle, alınır satılır bir meta, milyonlarca kişinin çalıştığı bir endüstri ve üzerinde binlerce bilim insanının araştırma yaptığı bir alana dönüştüğü; artan ilgi ve ödüller neticesinde de, özellikle gençler arasında gözde bir meslek haline geldiği görülmektedir. Elit sporun bu şekilde profesyonel bir faaliyete dönüşmesi, başka bir ifadeyle bir meslek haline gelmesi, aynı zamanda dikey hareketlilik aracı olduğu anlamına da gelebilir. Başta futbol olmak üzere, basketbol, atletizm, tenis, boks gibi bazı branşlarda yer alan alt tabakadan birçok sporcu, hem kendilerinin hem de dolaylı olarak ailelerinin statülerini yükseltmişler ve önemli miktarda gelir elde etmişlerdir. Spordaki yüksek ödüller ve ünlü sporcuların çeşitli kitle iletişim araçları aracılığıyla sürekli gündemde tutulması, gıpta etkisi yaratmakta ve toplumun büyük çoğunluğunun- özellikle alt tabakadakilerin, siyahların ve etnik olarak dezavantajlı olanların- spora olan ilgisini arttırmaktadır.

Sonuç olarak, spor yoluyla yukarı doğru dikey hareketlilik sadece elit spor için ve belirli branşlar için geçerlidir. Elit spor alt tabakadaki bireyler için ciddi bir gelir ve statü kazanma imkânı sunmaktadır. Ancak, spor yoluyla sosyal hareketliliğin belirli fiziki yeteneklere sahip olanlara açık olduğunu ve milyonlarca birey arasından çok az bir kısmının iyi bir gelir ve statüye ulaşabildiğini unutmamak gerekir.

Anahtar Sözcükler: Sosyoloji, Serbest Zaman, Elit Spor, Spor, Sosyal Hareketlilik

Abstract

The aim of this study is to reveal to what extent elite sport is an upward vertical mobility tool especially for individuals in the lower layer of society. This is a literature study conducted by drawing on secondary resources. The research has been studied in a wide historical process. It could be said that throughout history, free time has been monopolized by aristocrats for a long period of time. Therefore, in sports, which is the most important cultural practice of free time, could have been accepted as an activity involving only the elite layer. However, as a sportive practice expands toward the middle and lower classes, it can be said that these sportive practice are getting popular by bringing financial opportunity and status together over time when a large part of the society shows interest in these sportive branches. Especially nowadays, with the influence of the mass media, it has seen that elite sports have turned into a commercially available commodity, an industry where millions of people work and a field on which thousands of scientists have studied, and it is seen that it has become a favorite profession especially among young people as a result of the increasing interest and awards. The transformation of elite sport into a professional activity in this way, in other words to become a profession, may also mean that is a tool of vertical mobility at the same time. Many athletes from the lower class in some branches such as basketball, athleticism, tennis, boxing and especially football, raised both their own statue and also their families indirectly and supplied a significant amount of income. The high rewards in elite sport and the continued involvement of renowned athletes through various mass media create envy effects and increase the interest of the majority of society -especially the lower-strata, blacks and ethnically disadvantaged.

As a result, vertical upward mobility through sports only applies to elite sport and some branches. Elite sport offer a significant income and status opportunity for individuals at the lower layer. However, it should be noted that this opportunity applies to very few people among those who wish to obtain status through sports.

Keywords: Sociology, Leisure Time, Elite Sport, Sport, Social Mobility

¹ Bu çalışma 4-5 Mart 2019 tarihinde İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde gerçekleştirilen Meslekler Atölyesi'nde sözlü olarak sunulmuştur.

² Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Ordu, bdmurat81@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4448-4062

Geliş Tarihi: 16.10.2020

Kabul Tarihi: 16.11.2020

Extended Abstract

The aim of this study is to reveal to what extent elite sport as a profession is an upward vertical mobility tool especially for individuals in the lower layer of society. This is a literature study conducted by drawing on secondary resources.

Today's modern societies are evaluated as open societies due to their opportunity equality and facilities of social mobility. One of the most significant tools of social mobility in open societies is education. For those who cannot reach to the facilities of social mobility via education and who have sportive ability, the sports can be considered as one of the alternative ways.

Throughout history, free time has been monopolized only by aristocrats. Therefore, in sports, which is the most important cultural practice of free time, it is an activity involving only the elite layer. XIX. century from the birth of modern sports, XX. Until the middle of the century, the practice of sports, although only under the control of the elite, has evolved over time into an activity involving other strata of society. The sport, which was once used by the elites for health, pleasure and happiness, has evolved into a professional occupation of the lower layer for the purpose of money and status in many other branches, especially football.

Today, sports have become one of the most important sectors of the economic field. Sport is often referred to as an industry. In countless clubs, companies and federations, millions of people work as athletes, coaches, dietitians, conditioners, physicians, managers or experts in various fields of sports sciences and sport offers numerous business opportunities from the production of sports goods and services to advertising, marketing and media.

In today's world where free time is transformed into industry, the meaning of sport, which is the most important consumption practice of this industry, changes according to the layers. The idea of achieving status through sports will not be realistic for individuals and children with high social status who have experienced all the pleasures with the wealth they possess and who have reached high level positions with the education they receive. Individuals in this position participate in sports activities for health, pleasure, entertainment or to add color to their lives. However, the situation is not the same for individuals or children in the substrate. Today, elite sport is an important status raising tool, especially for children in the lower layer. A very clear example of this can be seen in Brazil. Because, for many Brazilians with low socio-economic status, football is the most important way to get out of poverty. Because of this, Brazil has trained and continues to train many players around the world.

The possibility of social mobility through sports is a situation that should be considered only on the axis of elite sports and some branches such as football, basketball, athletics, tennis and boxing. In these branches many athletes such as LeBron James, Lionel Messi, Floyd Mayweather, Roger Federer, Usain Bolt, Mesut Ozil and Cengiz Under have increased their status as well as their families and have made a significant amount of money. The fact that some athletes have an annual income of \$ 300 million and that some athletes are paid millions of dollars only for the right to interview reveals professionalism in sport.

Today, the high rewards in sport and the continued involvement of renowned athletes through various mass media create envy effects and increase the interest of the majority of society - especially the lower-strata, blacks and ethnically disadvantaged. However, it does not accept everyone to the elite sport. In other words, the elite sport is selective. Only talented people can reach certain points. For the non-talented, it is unlikely to be an elite athlete. For example, 8000 students have applied to the infrastructure of Galatasaray club and only 60 of them have been selected. Another example is that 40,000 young black men play basketball in high school, but only 35% of them push the NBA and 7 of them play in the NBA. In fact, this is true for all individuals, regardless of race and ethnicity.

As a result, vertical upward mobility through sports only applies to elite sport and some branches. Elite sport offer a significant income and status opportunity for individuals at the lower layer. However, it should be noted that this opportunity applies to very few people among those who wish to obtain status through sports.

Giriş

Tarih boyunca toplumların kölelik, kast, zümre (feodalite) ve sınıf gibi farklı tabakalaşma biçimleriyle şekillendiğini söyleyebiliriz. Bütün toplumların aynı aşamalardan geçtiğini ve bugün aynı tabakalaşma biçimleriyle örgütlendiğini söylemek mümkün olmasa da, bu sistemler ya da düzenler tarihsel olarak izlerini sürebileceğimiz temel hiyerarşik yapılar olarak akademik ilgiyi hak etmektedirler.

Kölelik, kast ve feodalite gibi yapılar oldukça katı bir hiyerarşiye sahip iken, günümüz toplumları için aynı hiyerarşik katılığın devam ettiğini söylemek pek mümkün değildir. Sosyo-kültürel, dini veya ekonomik dayanaklar üzerine inşa edilen katı hiyerarşik sistemlerde kişilerin bulduklarından farklı bir tabakaya geçiş yapmaları ya da mensup oldukları tabakaya itiraz etmeleri mümkün olmaktadır. Tabakalar arası geçirgenliğin yok denecek kadar az olduğu bu sistemlerde, bireyler içinde doğduğu tabakada hayatlarını sürdürürler ve otomatik olarak ebeveynlerinin sahip olduğu statüye sahip olurlar (Arslantürk ve Amman 2012: 385-392).

Günümüz modern toplumlarında ise sınıflar arasında adalet ve fırsat eşitliğinin olmamasına yönelik ciddi eleştiriler (Bauman 2012; Bauman 2015; Habermas 1992) olmasına rağmen tarihsel süreç içerisinde var olan katı hiyerarşik yapılara kıyasla fırsat eşitliğinden ya da sosyal hareketlilikten daha fazla bahsedilebileceği söylenebilir. Günümüz toplumları bu nedenle daha açık toplumlar olarak nitelendirilmektedir. Kişiyi doğumuyla birlikte atfedilen statünün önemini yitirdiği ve kazanılan statünün önem kazandığı günümüz açık toplumlarında yatay ve dikey sosyal hareketlilik imkânlarının da görece arttığı görülmektedir.

Açık toplumlarda, kabaca bireylerin ya da grupların bir sosyal statüden diğerine hareketi olarak tanımlanabilecek olan sosyal hareketliliğin en önemli araçlarından biri eğitimidir. Günümüz modern toplumlarında kişiler eğitim yoluyla sosyal hareketlilik kanallarına daha önce hiçbir dönemde olmadığı kadar ulaşabilme şansı yakalayabilmektedirler. Ancak, bu kanalların herkesin erişimine eşit bir şekilde mesafelendiğini söylemek mümkün değildir. Bireylerin ait olduğu sosyo-ekonomik grup ya da kültürel sermaye gibi unsurlar eğitim fırsatlarına erişim noktasında belirleyici olmaktadır (Bourdieu 2015; Bourdieu ve Passeron 2015; Willis 2016). Dolayısıyla, eğitim yoluyla, kişinin mensup olduğu aile ya da ait olduğu sosyal çevreden kaynaklanan dezavantajlı statü farklılıklarının, kişinin lehine kapanması her zaman mümkün olmayabilir. Eğitim yoluyla sosyal hareketlilik imkânlarına yeterince ulaşamayanlar için, spor alternatif yollardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Spor tarih boyunca bütün toplumlarda var olan kültürel evrensellerden biri (Amman 2000: 102) olsa da toplumsal yapı ve ilişkilerin değişmesine paralel olarak, sporun anlam ve amaçlarının değiştiği görülmektedir. Spor, XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar çoğunlukla, sağlık, haz ve eğlence amacıyla toplumun elit tabakasının katıldığı bir faaliyet iken, bu tarihten sonra orta ve alt tabakanın da dahil olduğu ancak, -üst tabakalardan farklı şekillerde eklemlendiği bir pratiğe dönüşmüştür. Özellikle, toplumdaki hareketlilik kanallarına erişim açısından yeterli fırsatlara sahip olmayan alt tabaka için sporun, gelir ve itibar kazanmanın önemli bir aracı haline geldiği söylenebilir.

Spor, öncesinde küçük bir azınlığın serbest zamanlarında yaptığı bir faaliyet iken, günümüzde ticarileşme, profesyonelleşme ve endüstrileşme süreçlerinin de etkisiyle iktisadi alanın en önemli sektörlerinden biri haline gelmiş ve profesyonel bir faaliyete dönüşmüştür.

Sporun profesyonel bir faaliyete dönüşmesi, başka bir ifadeyle bir meslek haline gelmesi, aynı zamanda dikey hareketlilik aracı olduğu anlamına da gelmektedir. En azından elit spor ekseninde yaşanan bu profesyonelleşme, kitle iletişim araçlarının da etkisiyle, spordaki yüksek ödülleri arttırarak birçok kişinin dikkatini bu alana çevirmesine neden olmuştur. Elit spor kısaca profesyonel ya da performans sporu olarak tanımlanabilir.

Bu çalışma elit spor ekseninde yürütülmektedir. Çünkü elit spor, elit sporcu için mesaide yaptığı bir iştir. Bundan dolayı elit sporcu yaşamını elit spora göre düzenlemek zorundadır. Bir diğer ifadeyle, beslenme, uyku, eğlenme, cinsellik gibi bütün fiziksel ve sosyal ihtiyaçlar elit spor ekseninde şekillenir.

Bir meslek olarak elit sporun, özellikle toplumun alt tabakasında yer alan bireyler için hangi ölçüde yukarı doğru bir dikey hareketlilik aracı olduğunun ortaya çıkarılmasını amaçlayan bu çalışma, sporu fonksiyonalist perspektifle ele almıştır. Fonksiyonalist teori sporu toplumsal düzene ve istik-

rara yaptığı katkı yönüyle inceler. Bu çerçeve de sporun -özellikle elit sporun- toplumda alt tabakada yer alan gençlere yukarı doğru dikey hareketlilik imkânı sunduğu ileri sürülmektedir.

Sosyal Hareketlilik Olgusu

Sosyal hareketlilik genel olarak, bireylerin ya da grupların bir sosyal statüden diğerine hareketidir (Spaaaj 2009: 249). Statü değişikliği açısından yatay ve dikey sosyal hareketlilik olmak üzere iki tür hareketlilik ortaya çıkar. Yatay sosyal hareketlilik, statü ve gelir açısından aynı konumlar arasındaki hareketliliğdir. Dikey sosyal hareketlilik ise yukarı ve aşağı olmak üzere iki şekilde ortaya çıkar (Zencirkıran 2016: 144). Yukarı doğru dikey sosyal hareketlilik belli bir statüden daha yüksek bir statüye doğru gerçekleşir ve olumlu bir hareketliliğdir. Aşağı doğru dikey sosyal hareketlilik ise, belli bir statüden daha düşük bir statüye doğru gerçekleşir ve olumsuz bir hareketlilik olarak kabul edilir.

Toplumlar, avcı-toplayıcı toplumlardan tarım toplumlarına, endüstri toplumundan endüstri sonrası topluma doğru çeşitli aşamalardan geçerek günümüze ulaşmışlardır. Günümüzde artık Endüstri 4.0 üzerinden toplumsal araştırmalar ya da tartışmalar yapılmaktadır (Aksoy 2017). Akıllı üretim teknolojilerinin gelecek yıllarda daha da yaygınlaşacak gibi görünmesi hem bazı mesleklerin geleceğini hem de dikey hareketlilik imkânlarını önemli oranda etkileyecektir. Sosyal hareketlilik fırsatları açısından geçmişten günümüze yaşanan çeşitli hiyerarşik yapılara kısaca değinmek, bugün geldiğimiz noktayı anlamak ve toplum 4.0 tartışmaları ekseninde geleceğinin toplumu ve meslekleri üzerine birtakım öngörülerde bulunmak mümkün olacaktır. Ayrıca, yaşanan bu dönüşümlerden bir meslek olarak sporun nasıl etkilendiği ya da ne derecede etkileneceği daha da netlik kazanacaktır.

Toplumsal eşitsizliğin en uç noktada deneyimlendiği bir sistem olan kölelikte, sosyal hareketlilik yok denecek kadar azdır. Bir diğer toplumsal tabakalaşma sistemi ise kast sistemidir. Farklı ülkelerde farklı şekillerde karşımıza çıksa da bilinen en yaygın örneği Hint kast sistemidir. Kölelikte olduğu gibi hukuki bir altyapısı olan bu sistemde de kastlar arası hareketlilik pek mümkün değildir. Pek çok toplumda varlığı bilinen zümre sistemi ise daha çok Avrupa'ya özgü feodal toplumlarda karşımıza çıkar. Diğer tabakalaşma sistemlerinde olduğu gibi bu sistemde de eşitsiz ilişkiler ve bunların yasal temelleri göze çarpmaktadır. Kölelik ve kast sistemlerine kıyasla, evlilik ve toprağı işleme gibi bazı hususlarda belirli özgürlüklere sahiptirler. Halktan kişilerin de şövalye gibi unvanlara sahip olmaları mümkün olsa da, senyör-serf ilişkisi bu sistemin en temel özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Ünal 2018: 13-15; Sunar 2018: 8-10; Giddens ve Sutton 2016: 497). Bu üç farklı tabakalaşma sisteminin en temel özelliği yasal bir zemine dayanmalarındır. Ayrıca tabakalar arası sınırlar oldukça belirgindir ve sosyal hareketlilik imkânı neredeyse yoktur.

Toplumsal sınıf ise, diğer üç hiyerarşik örgütlenmeye göre bazı farklı özelliklere sahiptir. Diğer yapılara kıyasla sınırları katı bir şekilde belirlenmemiştir. Görece açık sınıf özelliği gösterirler. Daha çok ekonomik bir temelde örgütlenmiş ama onunla sınırlı olmayan, XIX. yüzyılda Sanayi Avrupası'nın karakteristik özelliği olarak karşımıza çıkar. Genellikle üst, orta ve alt sınıf olarak gruplandırılrsa da, Avrupa tecrübesinden hareketle ve Marksist teorinin sınıf çalışmalarındaki sorgulanmaya açık hakimiyeti nedeniyle burjuvazi ve proleterya şeklinde nitelendirilmektedir (Marx 2015). Diğer örgütlenmelerin aksine, sınıflar yasal ve dinsel bir temele dayanmaz, sınıflar arası sınırlar çok belirgin değildir ve hareketlilik imkânı daha fazladır. Hukuki bir temeli olmayan sınıflar, daha çok servet ve meslek çerçevesinde belirgin hale gelirler (Ünal 2018: 27-29; Giddens ve Sutton 2016: 498).

Sanayi öncesi toplumdan, sanayi toplumuna ve günümüz sanayi sonrası topluma doğru toplumsal yapıda önemli değişimler gerçekleştiği söylenebilir. Fiziki gücün önemli olduğu sanayi öncesi toplumdan, fiziki gücün öneminin oldukça azaldığı Endüstri 4.0'a doğru yaşanan bu dönüşümden toplumsal yaşamımız oldukça fazla etkilenmiştir. Bu dönüşümün etkileri en fazla tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde ve mesleklerinde görülmüştür. Akıllı teknolojilerin (üretimlerin) ön planda olduğu Endüstri 4.0, tarihin öznesi olan insanı üretim sürecinin dışında bırakarak, üretim ilişkilerini yeni bir boyuta taşıyacaktır (Sunar 2018: 11-19; Aksoy 2017). Bu yöndeki değişimin, doğal olarak, en genel hatlarıyla toplumsal yapıda da önemli değişimlere neden olacağı ön görülmektedir.

Sanayi öncesi toplumdan, sanayi sonrası topluma yaşanan bu değişimler serbest zamanın karakteristiğini de önemli ölçüde değiştirmiştir. Önceleri küçük bir azınlığın elinde olan serbest zaman,

sanayileşme ile birlikte insanların çalışma sürelerinin kısalması, ücretli çalışmanın artması ve iktisadi sermayelerinin çoğalmasının neticesinde toplumun diğer kesimlerine de yayılmıştır. Akıllı üretim teknolojileriyle birlikte, insan emeğine olan ihtiyacın gün geçtikçe azalacağı ve toplumun büyük bir kesiminin işsizlikle karşı karşıya kalacağı endişesi uzun yıllardır var olagelmıştır (Sennett, 2011). Dolayısıyla gelecek yıllarda serbest zamanın, üretim sürecini kontrol eden küçük bir profesyoneller grubu ya da azınlık için söz konusu olacağı ileri sürülebilir.

Ancak, günümüz gösteri dünyasının büyük bir kısmını kaplayan spor etkinlikleri, endüstriyel boyutuyla Endüstri 4.0'ın dışında kalmayacak olsa da (Tekin ve Karakuş 2018), spor uzamında bir müddet daha insan faktörü önemini koruyacaktır. Bundan dolayı, spor hem bir meslek olarak hem de bir yukarı doğru dikey hareketlilik aracı olarak, özellikle de alt tabakada yer alan birçok insanın ilgi odağı olmaya devam edecek gibi görünmektedir.

Elit Spor, Kitle Sporu ve Bedensel Sermaye

Spor, insanlık tarihi kadar eski bir faaliyettir. Bugünkü formundan farklı olsa da, bedensel hareketler tarihteki ilk toplumlara kadar gitmektedir. Spor, bütün toplumlarda kültürün bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır (Amman 2000: 102). Tarihsel süreç içerisinde önemli değişimler geçiren sporun dönüşümünü, Elias gibi bazı sosyologlar tarihsel kırılma olarak değerlendirirken (Amman 2000: 115), Bourdieu ise (2016: 207-208), sporun kendine özgü bir gelişim süreci olduğunu söyleyerek değerlendirmekte ve geleneksel-modern ayrımında geleneksel oyunlara haksızlık yapıldığını düşünmektedir.

Günümüzde spor geleneksel ve modern oyun ayrımından ziyade, özellikle sosyoloji disiplini içerisinde daha çok yapılaşma amacına göre değerlendirilmektedir. Toplumsal tabakalaşma hatlarını daha yakından izleyebileceğimiz verimli bir analiz imkânı sunan bu sınıflandırma neticesinde iki farklı sportif faaliyetten bahsetmek mümkündür: Sonuçların önemli olduğu spor ile insanların önemli olduğu spor ya da bilinen ifadesiyle profesyonel spor ve amatör spor (Amman 2000: 104). Burada dikkatle üzerinde durulması gereken husus, amatörlüğün de gizli bir profesyonellik içermesidir (Ercal 1982: 157). Bu durum amatör kavramının içini boşaltmış ve amatör ve profesyonel sınıflandırması yerine, kitle sporu ve elit spor ayrımının daha yaygın bir şekilde kullanılmasına neden olmuştur.

Kitle sporu, eğlenme, dinlenme, sağlık ve haz için yapılan; katılımcı olan ve her yaşta herkesi kabul eden; kuralların esnek olduğu, serbest zamanda yapılan, doping, saldırganlık, şike gibi olumsuzluklar açısından eleştirilmesi zor olan ve günümüz modern dünyasının temel sorunlarından biri olan yabancılaşmayı azaltan bir faaliyet olarak karşımıza çıkar. Elit spor ise, para ve statü için yapılan; sadece belirli yetenek ve kapasiteye sahip olanların katılabildiği; spora başlama ve bırakma yaşı olan; kurallara göre oyuncu arayan; sporcuların geçimini sağladığı bir iş olarak mesaiye yapılan; kazanma amacından dolayı doping, şike, rüşvet, şiddet gibi olumsuzlukları bünyesinde barındıran ve yabancılaşmayı arttıran bir faaliyettir (Amman 2000: 106-107).

Wacquant'ın boksörler ile yaptığı *Ruh ve Beden: Acemi Bir Boksörün Defterleri* isimli çalışması bu anlamda oldukça önemli bir örnektir. Araştırmacı, boksu iş olarak yapan genç siyahların özellikle müsabakalara çıkmadan önce uyguladıkları sıkı diyetleri, uyku düzenine nasıl dikkat ettiklerini, 'gece hayatı', alkol gibi bedene zararlı olduğu düşünülen tüketimlerden nasıl uzak durduklarını net bir şekilde ifade etmiş ve bunu boksörlerin bedensel sermayelerini korumak zorunda olduklarını ifade ederek açıklamıştır (Wacquant 2012; 2015). Benzer bir şekilde Nalbantoğlu (2010), dansçıların, yazı özelinde bale ile bir meslek olarak uğraşanların bedenlerine nasıl dikkat ettiklerini, bunu nasıl işlerinin bir parçası olarak gördüklerini göstermektedir. Bu çalışmaların bedensel sermaye kavramının altını çizmeleri bakımından taşıdıkları ortaklığın altını çizmekte fayda var. Ancak bale ile bu çalışmanın odaklandığı elit sporların arasındaki temel fark, elit spor ile uğraşanların bedenleri vasıtasıyla ekonomik sermayelerini arttırmaya çalışmalarıdır. Yine Wacquant'ın çalışmalarında bu çaba oldukça açıktır (2012; 2015). Sosyo-ekonomik olarak düşük gelir grubunda bulunan bireylerin oturduğu bir semtte yaptığı alan çalışmasından yola çıkarak Wacquant, boksun salona gelen gençler için iyi bir gelecek imkânı sunmasından, onları suçtan uzaklaştırmasından, bir gruba ait olmanın kolektif desteğini hissedebildikleri güvenli bir alan vazifesi görmesinden bahsetmiştir. Buraya gelen gençler için boks ve salon, daha iyi bir geleceğe ulaşmalarını sağlayabilecek bir alandır.

Sporun daha iyi bir gelecek için bir araç olarak görülmesi ancak elit spor ile mümkün olmuştur. Örneğin Antik olimpiyatlara katılan sporcuların daha çok kitle sporcusu olduğu görülür. Bugünkü anlamda bir elitlik söz konusu değildir. Başarılı olanlara barışın simgesi olan defne çelengi/dalı hediye edilir (Sowerby 2012: 100).

Feodal toplumlarda ise elit tabakanın endüstriyel faaliyetlerden muaf olduğu, aristokrat, soylu ve rahiplerden oluşan elit sınıfın (aylak sınıf) çeşitli aktiviteler ile uğraşmalarına rağmen, endüstriyel işlerle uğraşmadıkları görülmektedir. Bu aylak sınıfın uğraşları arasında spor da yer almaktadır (Veblen 2015: 10). Dolayısıyla spor bu dönemde de elitler tarafından kitle sporu mantığı ile yapılmaktadır. Herhangi bir maddi kazanç ya da sınıf atlama umuduyla yapılmamaktadır.

Günümüzde ise spor, kitle iletişim araçlarının da etkisiyle, alınır satılır bir meta, milyonlarca kişinin çalıştığı bir endüstri ve üzerinde binlerce bilim insanının araştırma yaptığı bir alana dönüşmüştür. Artan ilgi ve ödüller neticesinde, özellikle gençler arasında sporculuk gözde bir meslek haline gelmiştir. Bir sportif pratik, toplumda orta ve alt tabakaya doğru yayıldıkça, toplumun büyük bir bölümünün ona ilgi gösterdiği ve zamanla söz konusu pratiğin popüler hale geldiği söylenebilir. Orta ve alt tabakanın yoğun bir şekilde katıldığı spor dallarında profesyonelleşme artmaktadır. Bir diğer ifadeyle spor, sağlık, haz, eğlenme amacından ziyade, para ve statü amacıyla yapılan mesleki bir faaliyete dönüşmüştür.

Sporda yaşanan bu dönüşümü futbol üzerinden de izlemek mümkündür. Futbol, bir zamanlar kırsal alanlarda herkesin katılabildiği bir faaliyet iken, XIX. yüzyılın ortasından itibaren, İngiliz üniversitelerinde aristokrat ve soyluların katıldığı bir etkinliğe dönüşmüştür. Bu dönemde, futbol elitler tarafından kitle sporu mantığı ile – haz ve eğlence için – yapılmış ve sporu elit spor mantığı ile -para ve statü – yapan işçi sınıfı futbol sahalarından uzak tutulmaya çalışılmıştır. Futbolun İngiltere’den Avrupa’ya yayılmasında, futbolu kitle sporu olarak yapan İngiliz sanayici ve mühendisler rol oynamış (Marschik 2009: 297) ve futbol gittiği ülkelerde de öncelikle o ülkenin elitleri tarafından oynanmıştır (Horak 2009: 305). İngiliz futbol takımları ekseninde de bu sınıfsal dönüşümü izlemek mümkündür (Mason 2009: 284). Zaman içerisinde futbol alt tabakanın katılım talepleri çerçevesinde profesyonel bir faaliyete dönüşmüş, büyük oranda işçi sınıfının para ve statü amacıyla yaptığı bir meslek haline gelmiştir.

Bir diğer açıdan, elit sporun muhtevasında barındırdığı üst düzey performans, sadece serbest zamanı değerlendirmek amacıyla yapıldığında ulaşılabilecek bir seviye değildir. Bu durum bireylerin sadece spora odaklanmasını ve onun için ciddi bir zaman ayırmasını zorunlu kılmaktadır (Öztürk 1998: 112). Bir diğer ifadeyle, bütün yaşam elit spor ekseninde dizayn edilmektedir (Wacquant 2015: 119-152). Ancak, eğitim yoluyla elde edilebilecek statüye kıyasla, spor başta sakatlık olmak üzere, birçok riski de bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla eğitim aracılığıyla tam olarak istenilen statüye ulaşılmaya bile, yine de bir hareketlilik söz konusu iken, spor yoluyla istenilen statüye hiçbir zaman ulaşılama riski vardır.

Amaç ve Yöntem

Bu çalışma, bir meslek olarak elit sporun, alt tabakaya mensup bireyler için hangi ölçüde yukarı doğru bir dikey hareketlilik aracı olabileceğini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Araştırma ikincil kaynakların analizine dayanarak yapılmış bir literatür çalışmasıdır. Araştırma geniş bir tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır. Konuyla ilgili en güncel yayınlara ulaşılmaya çalışılarak, konu geniş bir çerçeve içerisinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın literatür araştırması olarak kurgulanmasının önemli bir nedeni, alanın henüz gelişmekte olmasıdır. Bu çalışmanın literatürdeki temel hatları ortaya koyarak, yapılacak yeni çalışmalara teorik ve kavramsal araçları sunması amaçlanmaktadır. Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak yapılmıştır.

Elit Spor Yoluyla Sosyal Hareketlilik

Fonksiyonalist yaklaşım, toplumu canlı bir organizma olarak değerlendirir ve bu canlı organizmayı oluşturan tüm unsurların onun varlığına katkıda bulunan bir fonksiyon üstlendiğini iddia eder

(Amman 2000: 133). Fonksiyonalizm, toplumu genel olarak olumlu yönleri ile değerlendirmekte, sistemi meydana getiren parçalar arasındaki uyuma dikkat çekmektedir. Bir diğer ifadeyle fonksiyonalizmde bütünleşme, uyum, denge ve düzen diğer teorik perspektiflere göre daha fazla vurgulanmaktadır (Dever 2017: 99). Teorinin bu temel yaklaşımını spor özelinde de görmek mümkündür: Fonksiyonalizm sporu toplumsal düzene ve bütünleşmeye yaptığı katkı yönünde –bu anlamda olumlu yönüyle- incelemektedir. Bu yaklaşıma göre spor, toplumun ortak değerlerinin pekişmesine, yurttaşlık duygularının canlanmasına, sosyal ilişkilerin gelişmesine ve yalnızlık hissini azaltmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, sporun -özellikle elit sporun- toplumun alt tabakasında yer alan ya da dezavantajlı konumda bulunan bireylere hareketlilik kanallarına ulaşma imkânı sağlayarak, dikey hareketlilik şansı verdiği de savunulmaktadır (Amman 2000: 134). Dolayısıyla bu çalışma, fonksiyonalist teorinin bu iddiası üzerinden yürütülmekte ve elit sporun özellikle alt tabakada yer alan bireylere önemli bir yukarı doğru dikey hareketlilik imkânı sunduğu varsayımına dayanmaktadır.

Spor ve sosyal hareketlilik arasında iki yönlü hareketlilik karşımıza çıkmaktadır. İlki yatay hareketliliktir: Örneğin; bir sporcu, sporu bıraktıktan sonra antrenörlük ya da teknik direktörlüğe başlar ve gelir düzeyinde ve statüsünde bir değişiklik olmazsa, bu durum yatay hareketliliğe örnektir (Ercal 1982: 134). Yatay hareketliliğe bir diğer örnek ise, sporcunun Beşiktaş'tan ayrılıp Galatasaray'da oynamaya başlaması gibi, aynı lig içindeki hareketliliktir (Öztürk 1998: 34; Doğan 2007: 59). İkinci hareketlilik türü ise dikey hareketliliktir. Dikey sosyal hareketlilik de yukarı doğru olduğunda olumlu, aşağı doğru olduğunda ise olumsuz olarak ortaya çıkar (Dever 2015: 145). Yukarı doğru dikey sosyal hareketliliğe örnek olarak Türkiye'de Süper Lig'de oynayan bir futbolcunun Premier League (İngiltere), La Liga (İspanya), Bundesliga (Almanya), Serie A (İtalya) gibi dünyanın en iyi liglerinden birine transfer olması verilebilir. Bu transfer sonrasında sporcuların hem gelirleri hem de statüleri artacağı için yukarı doğru dikey bir sosyal hareketlilik yaşayacaklardır (Öztürk 1998: 34). Aşağı doğru dikey sosyal hareketliliğe, Süper Lig'de oynayan bir futbolcunun, İkinci Lig'de oynamaya başlaması örnek olarak verilebilir. Burada hem para hem de statü kaybı söz konusu olduğu için bu hareketlilik olumsuz olarak nitelendirilir. Çalışmanın konusu gereği ağırlıklı olarak spor yoluyla yukarı doğru dikey sosyal hareketlilik üzerinde durulacaktır.

Spor yoluyla yukarı doğru dikey hareketlilik, kitle sporcusu olanlardan ziyade, elit sporcular için geçerli bir durumdur. Çünkü elit sporcu için spor, geçimi sağladığı bir meslektir (Ercal vd. 1998: 193). Elit sporcunun bütün hayatı yaptığı spor tarafından şekillenir. Bir diğer ifadeyle, uyku düzeninden yeme-içme alışkanlıklarına, eğlence hayatından aile yaşamına kadar bütün yaşam tarzı pratiklerinin en temel belirleyicisi elit spordur.

Sosyal hareketlilik özellikle çekirdek aile yapısının hâkim olduğu gelişmiş toplumlarda daha yaygındır. Geniş aile yapısının yaygın olduğu toplumlarda sosyal hareketlilik daha zor olsa da, özellikle yukarı doğru dikey hareketlilik durumunda bireylerin kendileri ile birlikte aileleri de bu hareketlilikten yararlanır (Haviland vd. 2008: 568). Başarılı Fildişi Sahili futbolcuları buna örnek olarak gösterilebilir. Bir Fildişi Sahili futbolcusu olan Didier Drogba, genç yaşta bir Belçika kulübünde oynamak üzere kiralandıktan sonra, 8 milyon dolara bir Fransız takımına transfer olmuştur. 2004 yılında yılın futbolcusu seçilen Drogba, daha sonra İngiliz takımlarından biri olan Chelsea'ye 42 milyon dolar gibi rekor sayılabilecek bir bedelle transfer olmuştur. Ayrıca, bu sözleşmenin dışında reklam gibi farklı yollardan yıllık 6 milyon dolardan daha fazla gelir elde etmektedir. Ortalama bir Fildişi Sahili bireyin yılda 1600 dolar kazandığı göz önüne alınırsa, Drogba gibi yetenekli sporcuların spor aracılığıyla ne derecede hem para hem de itibar kazandığı daha net görülecektir (Haviland vd. 2008: 569). Bu örnekte de görüldüğü üzere, elit spor hem sporcular hem de aileleri için yukarı doğru dikey sosyal hareketliliğin önemli bir aracıdır.

Bu duruma bir diğer örnek olarak Mesut Özil verilebilir (Özil, 2018: 29-44). Dedeleri 1960'ların ortasında Zonguldak'tan Almanya'ya çalışmak için gitmişlerdir. Daha sonra eşleri ve çocuklarını da yanlarına alarak devam eden Almanya'daki hayatları hep bir mücadele içinde geçmiştir. Hem dedelerinin hem de ebeveynlerinin kol emeği ile çalışan insanlar olduğu göz önüne alınırsa, Özil'in bugünkü hayatı hem kuşaklar arası yukarı doğru dikey hareketliliğe hem de kendisiyle birlikte ailesinin de yaşadığı dikey sosyal hareketliliğe örnektir. Oldukça zor şartlarda büyüyen Özil'in profesyonel futbol hayatı 2006 yılında Schalke 04 ile başlamış, 2008 yılında ise Werder Bremen'e

transfer olmuştur. 2010 yılında FIFA Dünya Kupası'nda gösterdiği başarıdan sonra, 15 milyon Euro karşılığında Real Madrid'e transfer olan Özil, 2013 yılında bir İngiliz takımı olan Arsenal'e, kulübün tarihinde bir oyuncu için ödediği en yüksek bonservis bedeli olan 42,5 milyon Sterlin (50 milyon Euro) karşılığında transfer olmuştur.

Spor özellikle, alt tabakadan birçok başarılı ve yetenekli sporcuya zenginlik ve statü sağlar. Golf, yelken, kayak gibi sadece üst tabakanın yapabildiği belli sporların dışında özellikle basketbol, futbol, atletizm, tenis, boks gibi sporlarda bu durum çok net bir şekilde görülmektedir. Bu branşlarda yer alan sporcuların çok ciddi paralar kazandıkları bilinmektedir. 2018 yılının en çok kazanan ilk on sporcusu sırasıyla, Floyd Mayweather (boks) 285 milyon dolar, Lionel Messi (futbol) 111 milyon dolar, Cristiano Ronaldo (futbol) 108 milyon dolar, Conor McGregor (karma dövüş sanatları) 99 milyon dolar, Neymar (futbol) 90 milyon dolar, LeBron James (basketbol) 85,5 milyon dolar, Roger Federer (tenis) 77,2 milyon dolar, Stephen Curry (basketbol) 76,9 milyon dolar, Matt Ryan (Amerikan futbolu) 67,3 milyon dolar ve Matthew Stafford (Amerikan futbolu) 59,5 milyon dolar para kazanmıştır (2018'de En Çok Kazanan Sporcular, 2019).

Spor yoluyla yukarı doğru dikey hareketliliğin ulaştığı boyutlara dair bir diğer çarpıcı örnek beysbol branşından verilebilir. Ünlü Japon beysbol oyuncusu Daisuke Matsuzaka 2006 yılında Amerikalı Boston Red Sox takımı ile 50 milyon dolardan daha fazla bir para karşılığı uzun dönemli bir sözleşme imzalamıştır. Ancak, burada daha çarpıcı olan ise, Boston Red Sox takımının sadece Matsuzaka ile görüşme yapabilmek için eski takımına 51 milyon dolar ödemesidir (Zinser ve Lyall'dan aktaran Ritzer 2011: 289).

Günümüzde her geçen gün milyarder sporcu sayısı artmaktadır. Tüm zamanların en çok kazanan sporcuları ise sırasıyla Michael Jordan (basketbol) 1,85 milyar dolar, Tiger Woods (golf) 1,7 milyar dolar, Arnold Palmer (golf) 1,4 milyar dolar, Jack Nicklaus (golf) 1,2 milyar dolar, Michael Schumacher (motor sporları) 1 milyar dolar gelir elde etmişlerdir (2018'de En Çok Kazanan Sporcular, 2019). Bu sporculara altıncı isim olarak 1.07 milyar dolar ile Floyd Mayweather'ın (boks) katıldığı görülmektedir. Ayrıca, kariyeri boyunca 48 maçta ringe çıkan ve hiç yenilgi almayan 41 yaşındaki emekli namağlup sporcu olan Mayweather, Ultimate Fighting Championship (UFC) ile anlaşması halinde üç ya da dört maç için kafes dövüşüne başlayabileceği konuşulmaktadır. UFC'nin kabul etmesi halinde bu maçlar için 1 trilyon dolar para alacağı söylenmektedir (Mayweather Çıldırdı, 2019).

Sporun dikey hareketlilik imkânı sağladığı bir diğer grup ise hakemlerdir (Öztürk 1998: 35). Birçoğunun asıl mesleği farklı olmasına rağmen, hakemlikten sağladıkları gelir ve statü asıl mesleklerinden daha fazladır. Türkiye Futbol Federasyonu 2017-2018 sezonunda Süper Lig'de görev yapan hakemlere yaklaşık 8 milyon TL para ödemiştir. En az kazanan 267 bin TL, en çok kazanan ise 425 bin TL gelir elde etmiştir (En Çok Kazanan Hakem, 2018). Süper Lig'de görev yapan 22 hakemin mesleklerine baktığımızda, öğretmen, mühendis, işletmeci, yönetici, eğitimci, muhasebeci, sigortacı, iletişimci gibi mesleklerden olduğu görülmektedir. Örneğin; asıl mesleği işletmeci olan FIFA kokartlı hakemlerden Cüneyt Çakır'ın 2017-2018 sezonunda sezonun henüz bitmemesine rağmen 875 bin TL kazandığı görülmektedir. 20 bin TL aylık sabit maaş, 10 bin TL maç başı ücret, VAR'da görev yaptıklarında maç başına 4400 TL kazanç (Çakır, şimdiye kadar 26 maçta görev almıştır) elde etmektedirler. Ayrıca, Şampiyonlar Ligi'nden maç başı 8 bin dolar ve UEFA Avrupa Ligi'nden 4142 dolar gelir elde eden Çakır'ın sezon sonunda 1 milyon TL gelir elde etmesi beklenmektedir (Cüneyt Çakır'ın Dev Kazancı, 2019). Buradan hareketle, birçok hakemin normal mesleklerini icra ettiklerinde elde edemeyecekleri gelir ve statüye spor yoluyla ulaştıkları görülmektedir.

Spor yoluyla yukarı doğru dikey hareketlilik genellikle alt tabakada yer alan insanlar için geçerli olsa da, belli bir refaha ve statüye sahip olanların da spor yoluyla tanınırlıklarını daha da arttırdıkları görülmektedir. Bu durum ünlü kulüplere/liglere başkan olma veya onları satın alma yoluyla karşımıza çıkmaktadır (Gruneau 1973: 23). Bu durumun örnekleri hem Türkiye'den hem de dünyadan verilebilir. Mustafa Cengiz (Galatasaray), Fikret Orman (Beşiktaş), Ali Koç (Fenerbahçe), Ahmet Ali Ağaoğlu (Trabzonspor), Silvio Berlusconi (AC Milan), Roman Abramovich (Chelsea FC) gibi her biri farklı sektörlerde çalışan iş insanları, kulüp başkanı olmak için yarışmakta ya da dünyanın önde gelen kulüplerini satın almak için ciddi paralar ödemektedirler. İlk bakışta bu kişilerin ne paraya ne de statüye ihtiyaçları olmadıkları düşünülse de, özellikle tanınmış bir kulübün başkanı olduklarında

ya da onu satın aldıklarında maddi gelirden ziyade, kulüp aracılığıyla tanınırlıklarını arttırarak, spor aracılığıyla bir tür dikey hareketlilik yaşadıkları söylenebilir.

Sporun, özellikle toplumun alt tabakasında olanlar veya siyahlar gibi dezavantajlı gruplar içinde yer alanlar için yukarı doğru dikey sosyal hareketlilik sağladığı tartışılmaz bir gerçektir (Demirpolat 1988: 122; Loy 1969: 113-117; Wacquant, 2012). Elit sporcuların gösterişli hayatlarının –Örneğin; Mayweather’ın sosyal medya üzerinden deste deste dolarlarla çekilmiş resimlerini hayranları ile paylaşması, garajında 88 lüks otomobilinin olması ve seyahatlerini özel jeti ile yapması– gerek kendileri gerekse kitle iletişim araçları tarafından dikkat çekici bir şekilde sunulması, gıpta etkisi yaratarak birçok çocuk ve gencin elit düzeyde sporcu olmasını teşvik etmektedir (Rowe 1996: 176; Kılıçgil 1998).

Özellikle elit spor eksenli yaşanan bu değişimler bütün dünyada çocuk ve gençlerin dikkatini spor alanına yöneltmiştir. Bu değişimlerin etkisini Türkiye’de de görmek mümkündür. Bu çerçevede bir zamanlar oldukça yaygın olan “top oynayacağına ders çalış” anlayışında önemli değişimler yaşanmış ve elit sporda ödüllerin artmasıyla birlikte, özellikle alt tabaka da yer alan ailelerin para ya da statü kazanmaları amacıyla, çocuklarını spora daha çok teşvik ettiği görülmüştür (Amman 2000: 121). Elit spor düzeyinde sporun her geçen gün popüleritesini arttırmasına ve daha fazla insanın ilgisini çekmesine rağmen, Türkiye’de yapılan mesleki itibar araştırmalarında sporun hala popüler bir meslek olarak üst sıralarda yer aldığı söylenemez. Sunar ve Kaya (2018: 40-42) tarafından TÜİK’in kent-kırsal örnekleme göre Türkiye’nin 32 farklı bölgesinden Türkiye nüfusunu temsil eden bir örnekleme 2219 hane halkına anket uygulanmıştır. Ankete katılanlardan Uluslararası Standart Meslek Sınıflandırması’nın (ISCO08) üçüncü düzeyindeki meslek gruplarından seçilen 126 mesleğin denekler tarafından 1-100 arası olacak şekilde puanlanması istenmiştir. Ardından meslekler bu puanlara göre sıralanarak mesleki itibar skalası oluşturulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, seçilen 126 meslek içinde sporcu diye bir meslek olmasa da spor antrenörünün 54., futbol hakeminin 57. sırada olduğu görülmektedir. Buna göre, elit spor aracılığıyla iyi gelirler elde edilse de itibar açısından aynı şey söylenemez. Başka bir ifadeyle elit sporda para ve itibarın eş zamanlı olarak var olmadığı söylenebilir.

Spor –elit spor- sadece belirli yeteneklere sahip olanlar için yukarı doğru dikey hareketlilik imkânı sunar (Sert 2002: 109; Elmas ve Akmeşe 2015: 357). Ayrıca, atletizm, boks ve basketbol başta olmak üzere birçok siyah sporcu çeşitli branşlarda önemli noktalara gelmişlerdir. Ancak, milyonlarca siyah sporcu içinden çok azı elit düzeyde bir sporcu olabilmektedir (Cashmore 2010: 234). Hatta bazı sosyologlar, siyahların eğitim, hukuk, tıp ve maliye gibi statüsü daha yüksek olan mesleklerden uzak tutulmak için, elit spora bilinçli olarak yönlendirildiklerini savunmaktadır (Rowe 1996: 181).

Spor alt tabakada yer alan gençler için önemli bir dikey hareketlilik aracı olmasının yanında, özellikle dezavantajlı ya da alt tabakada yer alanları, sapma ve suç gibi olumsuz davranışlardan uzak tutma hususunda da önemli bir işlev üstlenmektedir (Kılıç 2019: 235). Fonksiyonalist bir perspektifle spor bu yönüyle de toplumsal düzen ve istikrara önemli bir katkı sunmaktadır.

Spor, günümüzde önemli bir yukarı doğru dikey hareketlilik imkânı sunmakla birlikte, bu kapıdan çok az sayıda sporcu girebilmektedir. Örneğin siyahlar her ne kadar belirli branşlarda başarılı olsalar da, başarılı olanlar, spor aracılığıyla yukarı doğru dikey hareketlilik için uğraşanların çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Siyahlar otomobil yarışları, tenis, golf gibi sporlarda çok az yer alabilmekte, üst düzey yönetim pozisyonlarına nadiren ulaşabilmektedir. Lisede basketbol oynayan 40.000 genç siyahın içinden, ancak, %35’inin NBA’de oynamak için mücadele ettiği ve sadece 7 siyahı basketbolcunun NBA’de oynayabildiği görülmektedir (Eitzen ve Sage 1997: 255). Bir diğer örnek ise, 1994 yılında Galatasaray kulübünün alt yapısına 8000 öğrenci başvuruda bulunmuş, bunlar arasında sadece 60 kişi seçilmiştir (Sert 2002: 109). Buradan hareketle, milyonlarca çocuk ya da gencin elit düzeyde sporcu almak için çabaladığı, ancak elit düzeyde sporcu olanların sayısının çok az olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Elit spor seçici olduğu için, sadece yetenekli olanları bünyesine kabul etmektedir. Dolayısıyla, sporcu olmak isteyen milyonlarca genç içerisinde oldukça az sayıda birey elit düzeyde sporcu olabilmekte ve çok sayıda birey spor yoluyla dikey hareketlilik kanallarına ulaşamamaktadır. Diğer taraftan, elit düzeydeki spor kariyerinden sonra antrenör veya yönetici olarak spor kariyerine devam edenlerin

sayısı da oldukça azdır. Ayrıca, elit sporcular spor kariyerleri süresince, elde ettikleri gelirleri rasyonel bir şekilde değerlendirmediklerinde, spor kariyerleri sonrasında onları zorlu yaşam koşulları beklemektedir (Öztürk 1998: 45-46). Bir diğer ifadeyle, bir zamanlar spor aracılığıyla yukarı doğru dikey hareketlilik yaşayan sporcular, spordan elde ettiği iktisadi sermayeyi iyi değerlendiremezlerse, tam tersi bir şekilde, aşağı doğru dikey sosyal hareketlilik yaşayabilmektedirler. Bu durum, alkol ve uyuşturucu kullanımı ve sporcuların hayatlarına son vermesine kadar gidebilmektedir (Zeytinoğlu 2005: 57; Coakley 1998: 323). Ayrıca, elit spor yoluyla dikey hareketlilik kanallarına ulaşma imkânlarının herkes için eşit düzeyde olmaması, çatışma yaklaşımının fonksiyonalist perspektife yönelttiği eleştirileri de haklı çıkarmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Toplumlar farklı örgütlenme aşamalarından geçerek sosyal hareketliliğin daha mümkün olduğu demokratik-modern toplum formuna gelmişlerdir. Tarihsel olarak hareketlilik imkânları olabildiğince artmış ve özellikle gelişmiş toplumlar, tabakalar arasındaki geçişlerin mümkün olduğu açık toplumlara dönüşmüştür.

Bugün en gelişmiş toplumlarda dahi toplumdaki en üst konumlara ulaşmak için eğitim ve sosyal sınıf kökeni önemini koruyor olsa da (Şengönül 2008), yukarı doğru dikey sosyal hareketlilik imkânları daha önceki tabakalaşma sistemleriyle kıyaslanamayacak ölçüde fazladır. Hemen hemen bütün tabakalaşma sistemlerinde statünün en temel göstergesi meslek olmuştur. Günümüzde toplumsal statünün tek göstergesi meslek olmasa da, hala önemli bir gösterge olduğu söylenebilir. Toplumsal örgütlenme yapısının değişmesi ile birlikte, meslekler de önemli oranda değişim geçirmiş, her dönemin kendine özgü meslek yapıları ortaya çıkmıştır. Ancak, Endüstri 4.0 ile birlikte ortaya çıkan akıllı üretim teknolojilerinin, bir zamanlar tamamen insan emeğine dayanan üretim yapısını, akıllı teknolojilere dayalı bir üretime dönüştürerek mesleklerin geleceğini daha da tartışmalı bir noktaya götüreceği düşünülebilir. Sportif ürünlerin (forma, ayakkabı, top gibi) üretimi de akıllı üretim teknolojilerinden etkilenecektir. Spor araç ve gereçlerinin üretiminde daha fazla teknolojinin kullanılması oyunu etkileyecek olsa da, sporun ana unsuru yine de insan olacaktır. Örneğin; akıllı üretim teknolojilerinin bir sonucu olarak üretilen robotlardan oluşan bir futbol takımını izlemek, insanların oynadığı bir futbol müsabakası kadar seyir zevkine sahip olmayacağı iddia edilebilir.

Spor tarihsel süreç içerisinde önemli dönüşümler geçirmiş ve günümüz modern formuna ulaşmıştır. Günümüzde herkesin ilgi duyduğu bir faaliyet olarak spor, bir zamanlar sadece soyluların ya da aristokratların katıldığı bir serbest zaman faaliyeti iken, sanayileşme ile birlikte insanların çalışma sürelerinin kısalması, ücretli çalışmanın artması ve iktisadi sermayelerinin çoğalmasının neticesinde, toplumun diğer tabakalarının da katıldığı bir faaliyete dönüşmüştür. Spor her bir tabaka için farklı anlama gelmektedir (Bourdieu 2015: 306-324). Elit tabaka spora daha çok haz, eğlenme, sağlık gibi amaçlarla katılırken, alt tabaka gelir ve statü amacıyla spora katılmaktadır. Spor alt tabaka için önemli bir yukarı doğru dikey hareketlilik aracı haline gelmiştir.

Spor yoluyla yukarı doğru dikey hareketlilik sadece elit spor için geçerlidir. Elit spor, onu icra eden sporcu için bir meslektir. Günümüzde elit spordan artık bir endüstri olarak bahsedilmektedir. Gösteri toplumunun en önemli faaliyetlerinden biri olarak spor, alt tabakada olanlar tarafından ciddi bir gelir ve statü kazanma şansı olarak görülmektedir. Özellikle basketbol, futbol, tenis, atletizm, boks gibi bazı branşlarda milyonlarca dolar para kazanan sporcuların hayatlarının, kitle iletişim araçları aracılığıyla gösterişli bir şekilde sunulması, milyonlarca gençte gıpta etkisi yaratarak, sporculuğun popülerliğini arttırmaktadır. Ayrıca, spor medya ve reklam sektörlerinin lokomotif durumunda ve doğrudan ya da dolaylı olarak birçok meslek grubunu etkileyen bir kurumdur.

Sonuç olarak, günümüzde Endüstri 4.0 tartışmaları ekseninde Spor 4.0 tartışmaları yapılmaktadır. Ancak, spor eksenindeki bu tartışmalar henüz sadece sportif ürünler üzerinden yürütülmektedir. Yakın gelecekte bugünde olduğu gibi sporun asıl unsurunun hala insan olacağı ifade edilebilir. Ayrıca spordaki ödüller arttıkça, sporculuğun-özellikle alt tabakada yer alanlar için- gelecekte de popüler bir meslek olacağı öngörülebilir. Ancak, spor yoluyla sosyal hareketliliğin belirli fiziki yeteneklere sahip olanlara açık olduğunu ve milyonlarca birey arasından çok az bir kısmının iyi bir gelir ve statüye ulaşabildiğini unutmamak gerekir.

Kaynakça

- Aksoy, S. (2017). "Değişen Teknolojiler ve Endüstri 4.0: Endüstri 4.0'ı Anlamaya Dair Bir Giriş", SAV Katkı: 4, 34-44. <http://www.katki.org/>.
- Amman, M. T. (2000). "Spor Sosyolojisi", Sporda Sosyal Bilimler, ed. Can İkişler, ss. 85-150, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arslantürk, Z. ve Amman M. T. (2012). Sosyoloji-Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Bauman, Z. (2015). Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?, çev. Hakan Keser, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). Küreselleşme-Toplumsal sonuçları, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). Sosyoloji Meseleleri, çev. Filiz Öztürk, Büşra Uçar, Mustafa Gültekin ve Aslı Sümer, Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). Ayrım-Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi, çev. Derya Fırat Şannan ve Ayşe Günce Berkurt, Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Passeron J. C. (2015). Yeniden Üretim-Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri, çev. Aslı Sümer, Levent Ünsaldı ve Özlem Akkaya, Ankara: Heretik Yayınları.
- Cashmore, E. (2010). Making Sense of Sports, New York: Routledge.
- Coakley J. J. (1998). Sport in Society, Boston: McGraw-Hill.
- Cüneyt Çakır'ın Dev Kazancı Ortaya Çıktı, Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2019, (<http://spor.haber7.com/futbol/haber/2858898-cuneyt-cakirin-dev-kazanci-ortaya-cikti>) adresinden erişildi.
- Demirpolat, A. (1988). Toplum ve Spor, Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Dever, A. (2017). Sosyolojik Teoriler ve Spor, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Dever, A. (2015). Spor Sosyolojisi, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Doğan, B. (2007). Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Eitzen, D. S. ve Sage G. H. (1997). Sociology of North American sport, Boston: McGraw-Hill.
- Elmas S. ve Akmeşe Z. (2015). Spordaki Toplumsal Hareketliliğin Toplumsal Yaşamdaki Görünümü: "Ya Ya Ya Şa Şa Şa Filmi, Oyunun Ötesinde, eds. İlknur Hacısötaoğlu, Funda Akcan ve Nefise Bulgu, ss. 357-376, Ankara: NotaBene Yayınları
- En Çok Kazanan Hakem Belli Oldu! 7.8 Milyon TL..., Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2018, (<http://www.hurriyet.com.tr/sporarena/galeri-en-cok-kazanan-hakem-belli-oldu-7-8-milyon-tl-40850374>) adresinden erişildi.
- Erkal, M. (1982). Sosyolojik Açıdan Spor, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Erkal, M. Özbay, G. ve Ayan, D. (1998). Sosyolojik Açıdan Spor, İstanbul: Der Yayınları.
- Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2016). Sosyoloji, çev. Mesut Şenol, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gruneau, R. S. (1978). "Elites, Class and Corporate Power in Canadian Sport: Some Preliminary Findings", Sociology of Sport: Sociological Studies and Administrative, Economic and Legal Aspects of Sports and Leisure, ed. F. Landry & WAR. Orbans, Miami.
- Habermas, J. (2002). Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti, çev. Medeni Beyaztaş, İstanbul: Bakış Yayınları.
- Haviland, W. A. Harald, P. Walrath, D. ve Mcbride, B. (2008). Kültürel Antropoloji, çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Horak, R. (2009). "Viyana'da Futbol Kültürü- İngilizce Başlangıçtan Avusturyalı Gelişmeye", Futbol ve Kültürü-Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler, der. Roman Horak, Wolfgang Reiter ve Tanıl Bora, ss. 305-312, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılıçgil, E. (1998). Sosyal Çevre-Spor İlişkileri, Ankara: Bağırhan Yayınları.
- Kılıç, M. (2019). "Suç ve Eğlence", Psiko-Sosyal Yönleriyle Eğlence, ed. Metin Kılıç, ss.227-253, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Loy J. W. (1969). "The Study of Sport and Social Mobility", Aspects of Contemporary Sport Sociology, ed. Gerald S. Kenyon, ss.101-119, Chicago: The Athletic Institute.
- Marschik, M. (2009). "Austro-Faşizm'de İşçi Futbolu", Futbol ve Kültürü-Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler, der. Roman Horak, Wolfgang Reiter ve Tanıl Bora ss. 297-305, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K. (2015). Kapital, Kapitalist Üretim Eleştirel bir Tahlili-Cilt 1-2-3-, çev. Alaattin Bilgi, Ankara: Sol Yayınları.
- Mason, T. (2009). "The Blues and The Reds (Maviler ve Kırmızılar) – Liverpool ve Everton'un Hikayesine Dair", Futbol ve Kültürü-Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler, der. Roman Horak, Wolfgang Reiter ve Tanıl Bora, ss. 275-296, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mayweather Çıldırdı: '1 Trilyon Dolara Evet Derim, Erişim Tarihi: 10 Şubat 2019, (<https://www.posta.com.tr/mayweather-cildirdi-1-trilyon-dolara-evet-derim-haber-fotograf-2088127>) adresinden erişildi.
- Nalbantoğlu, H. Ü. (2010). Yan Yollar –Düşünce, Bilgi, Sanat, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özil, M. (2018). Futbolun Büyüsü ve Gerçekleşen Hayaller, çev. Semih Uçar, İstanbul: Doğan Kitap.
- Öztürk, F. (1998). Toplumsal Boyutlarıyla Spor, Ankara: Bağırhan Yayınları.
- Rowe, D. (1996). Popüler Kültürler: Rock ve Sporda Haz Politikası, çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. (2011). Küresel Dünya, çev. Melih Pekdemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2011). Yeni Kapitalizm Kültürü, çev. Aylin Onacak, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sert, M. (2002). "Spor Dünyasında Beden-İktidar İlişkisi", Toplumbilim: 16, 101-115. <https://toplumbilimlimleri.com/>.
- Sowerby, R. (2012). Yunan Kültür Tarihi, çev. Özür Umut Hoşafçı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Spaaij, R. (2009). "Sport as a Vehicle for Social Mobility and Regulation of Disadvantaged Urban Youth", International Review for the Sociology of Sport: 44(2-3), 247-264. <https://journals.sagepub.com/home/irs>.
- Sunar, L. (2018). Sosyal Tabakalaşma-Kavramlar, Kuramlar ve Temel Meseleler, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sunar, L. ve Kaya, Y. (2018). "Türkiye'de Değişen Sosyo-Ekonomik Yapı İçerisinde Meslekler", Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik, ed. Lütfi Sunar, ss. 3-52, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şengönül, T. (2008). "Sosyal Sınıf Kökeni, Eğitimsel Kazanım ve Dikey Sosyal Hareketlilik İlişkisi", Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi.
- Tekin, Z. ve Karakuş, K. (2018). "Gelenekselden Akıllı Üretime Spor Endüstrisi 4.0", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi: 7(3), 2103-2117. <http://www.itobiad.com/tr/>.
- Ünal, A. Z. (2018). Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik-Olgular, Kavramlar, Kuramlar, Ankara: Atıf Yayınları.
- Veblen, T. B. (2015). Aylak Sınıfın Teorisi, çev. Eren Kırmızıaltın ve Hüsnü Bilir, Ankara: Heretik Yayınları.
- Wacquant, L. (2015). "İşleyen Boksörler: Profesyonel Boksörler Arasında Bedensel Sermaye ve Bedensel Emek", Oyunun Ötesinde, eds. İlknur Hacısoftaoğlu, Funda Akcan ve Nefise Bulgu, ss. 119-156, Ankara: NotaBene Yayınları.
- Wacquant, L. (2012). Ruh ve Beden-Acemi Bir Boksörün Defterleri, çev. Nazlı Ökten, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Willis, P. (2016). İşçiliği Öğrenmek- Sınıf, İşçilik ve Eğitim: İşçi Çocukları Nasıl İşçi Oluyor?, çev. Fuat Dara Elhüseyni, Ankara: Heretik Yayınları.
- Zencirkıran, M. (2016). Sosyoloji, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Zeytinoğlu, E. (2005). Uyku Tulumunda Spor, İstanbul: Telos Yayıncılık.
- 2018'de En Çok Kazanan Sporcular, Erişim Tarihi: 1 Ocak 2019, (<https://www.cnnturk.com/spor/futbol/2018de-en-cok-kazanan-sporcular?page=12>) adresinden erişildi.